

Henrik Ussing

Af *August F. Schmidt.*

Folkemindeforskeren, Lektor ved Sorø Akademi, *Henrik Andersen Ussing*, blev født 23. Juni 1877 i *Erritsø* ved Fredericia, hvor hans Slægt gennem lange Tider havde haft hjemme. Hans Forældre var Karetmager Rasmus Andersen Ussing (1843—1933) og Hustru Sørine Adolfine, f. Vindeløv (1853—1909).

Henrik Ussing blev 1895 Student fra Fredericia Latin-skole, og i 1901 erhvervede han Magistergraden i nordisk Filologi. Han var derefter Kursuslærer i Oksbøl 1901, Huslærer på Rugård på Fyn 1902, og derpå Lærer ved Vejen Realskole 1902—05. Herefter blev han knyttet til *Sorø Akademi*, hvor han var Adjunkt fra 1. Juni 1905 og til 1921 og derefter Lektor til 31. Januar 1944, da han tog sin Afsked. 1934—41 var han tillige Bibliotekar på Akademiet. Hans Undervisningsfag var Dansk, Historie og Engelsk.

Henrik Ussing blev den 2. August 1910 gift med Lærerinde *Jutta Hansen* (1874—1950) fra Silkeborg, Datter af Malermester Christian Peter Hansen (1834—1896) og Hustru Johanne Birgitte Petersen (1834—1910). En Søn af Henrik Ussing er *Hans H. Ussing* (f. 30/12 1911), der er Professor i Biokemi ved Københavns Universitet.

Som Student interesserede Henrik Ussing sig for oldnordisk og nyislandsk Kultur. I 1910 blev han Dr. phil. på en

Afhandling om „Det indbyrdes Forhold mellem Heltekvadene i ældre Edda“. Disputatsen er et Forsøg på at vise, hvor forskelligt og smidigt Sagnformen bøjer sig efter de forskellige Digteres Smag og Ejendommelighed.

I sit Barndomshjem i Erritsø fik Henrik Ussing gennem mundtlig Overlevering et levende Indtryk af det gammel-dags danske Bondesamfund, og det rigtige Felt for sin Arbejds-kraft fandt han just, da han kom ind på Undersøgelsen af dansk Almuekultur og fik (i Samarbejde med stedkendte Optegnere) udgivet en Række Hjemstavnskildringer. I disse sammenarbejdede han de forskellige Meddelelser på en sådan Måde, at kun tydelige Forskelligheder anførtes i hver sin Form. Syv af Ussings Bøger fremkom i „Danmarks Folkeminder“s Skriftrække. Denne Forening var han Formand for 1918—35¹). Det er let forståeligt, at hans første Folkelivsskildring omhandlede hans Hjemsovn Erritsø, hvis Stednavne²) han allerede i 1905 havde udgivet en Afhandling om i Fagtidsskriftet Danske Studier. Ussings Bog: „Minder fra Erritsø“ (1915) havde hans Fader indsamlet og nedskrevet Hovedparten af Stoffet til, medens Sønnen så ordnede det til Udgivelse. Interessen for Kulturforholdene i vore gamle Landsbyer kunde Henrik Ussing føre længere tilbage i Slægten end til Faderen Rasmus Ussing. Både Bedsteforældrene og Oldeforældrene var i Besiddelse af udpræget historisk Sans, og de havde deres betydelige Andel i, at Forståelsen for gammel Sæd og Skik stadig var stærkt levende i Familien. Det var et antageligt Stykke Tid tilbage, den ussingske Slægt kunde føre Mindet i lige Linje. Henrik Ussings Oldefader var født i Stavnsbåndstiden, og Minderne fra dengang har Rasmus Ussing hørt tit om i sin Barndom.

I en sådan stedbundet Familie kunde man ikke undgå at vide meget om, hvad der var hændt i Egnen gennem mange Årtier.

Det var en stor Del af sin Faders og Bedstefaders Oplevelser og Viden om Folk og Begivenheder, Dr. Ussing meddelte i fri Form i Slægtsromanen „Ingvor Holt“ (1932). Vi finder heri skildret en hel Del af de Erritsømennesker, der levede i Årtierne før 1848, ligesom vi også hører om Tildragelser i Byen og Egnen under selve Treårskrigen, da Landet omkring Fæstningen Fredericia var opfyldt af Krigsfolk. „Ingvor Holt“ er i det store og hele skrevet på Grundlag af virkelig Historie, hvad man let kan blive overbevist om ved at sammenligne Romanen med Virkelighedsskildringen „Minder fra Erritsø“³).

1918 fik Henrik Ussing offentliggjort Folkelivsbogen: „Ingvor Ingvorsens Fortællinger om gammelt sjællandsk Bondeliv“. Ingvor Ingvorsen (1845—1935), der var fra *Ulstrup* i Terslev Sogn (Ringsted Herred), havde de bedst mulige Forudsætninger for at kunne fortælle om sin Hjemegns gamle Bondeliv. Han ejede Gården *Toftevang* i *Ulstrup*, og den havde han arvet efter sin Fader. Ingvorsens Slægt havde besiddet denne Gård i flere Hundrede År. Her havde Henrik Ussings Meddelelser haft Bopæl hele sit Liv med Undtagelse af Vinterhalvåret 1867—68, da han var Elev på Brøderup Højskole. Ingvor Ingvorsens Fader, Niels Ingvorsen, havde, ligesom alle de Forfædre, Ingvor Ingvorsen vidste Navn på, boet på samme Gård. I denne hjemstavnsbundne Slægt var der Tradition i Sprog og Skik, i Sæd og Tro, i Arbejds måde og Højtidsbrug, i Fortælling og i Livsopfattelse. Når dertil kommer en sikker Hukommelse, en

inderlig Kærlighed til Slægt og Stand og Hjemmets Færd, et fortrinligt Herredømme over Sproget til Fremstilling både i Alvor og Skæmt, og endelig en frimodig Lyst til at meddele sig, — ja, så forstår man, at Ingvor Ingvorsen rummede en

Dr. phil. Henrik Ussing.

Sum af Viden og Evner, der var som en Guldgrube for den, der vilde granske sjællandsk Folkeliv og Folkekultur. Samarbejdet mellem Dr. Henrik Ussing og den aldrende Gårdmand fra Ulstrup førte til den værdifulde Bog, som enhver interesseret i vor Bondekultur med stort Udbytte og megen Glæde kan læse. Man modtager af „Ingvor Ingvorsens Fortællinger“ et levende Indtryk af det fordums Bondeliv i en af Midsjællands skønne Skovegne. Bogen er den største Fremstilling, der forefindes fra Sorø Amt om det gamle Almuelev.

Også andre Egne har nydt godt af Henrik Ussings kulturhistoriske Virksomhed. I 1921 udgav han på Grundlag af *Karoline Graves'* Optegnelser Bogen „Ved Halleby Aa“, en fængslende Skildring af Husmandskår i forrige Århundrede i Området Øst for Tissø, altså fra Landet tæt Nord for Sorø Amt. „Ved Halleby Aa“, der blev den mest kendte af Ussings Folkelivsbøger (udkom i 1942 i 2. Udgave), fik i 1927 sit nyttige Supplement i *Karoline Graves'* Memoireværk: „En Almuekvindes Liv“, udgivet af Roskildehistorikeren *Arthur Fang*. Dette værdifulde Arbejde udfylder sin smukke Plads i Rækken af Værker om gammelt sjællandsk Bondeliv.

I „Fra Hedeboegen“ (1923) har Ussing udgivet Gårdmandsdatteren *Marie Christophersens* (1869—1949) Optegnelser fra *Højelse* ved Køge. I denne Bog finder man ligeledes indgående Oplysninger om en sjællandsk Egns Bondekultur.

Fra de fleste Områder af Sjælland forefindes der nu udførlige Skildringer af det fordums Almuoliv. Dog savner man stadig en større samlet Fremstilling om Emnet fra Sydvestdelen af Sorø Amt, men en sådan Bog kommer vel også ved Lejlighed.

Tager vi udenfor Sjælland har Ussing — foruden fra Erritsø — udgivet Folkelivsskildringer fra vidt forskellige Egne af Danmark. I 1926 udkom Bogen „Det gamle Als“⁴), 1937 „Lollandsk Landsbyliv“ og i 1934 udgav han sammen med Lærer *Thorvald Hansen* „Mellem sydfynske Sunde“. Heri får man et mangesidigt og levende Indtryk af Folkelivet i alle dets Faser på Øerne i den sydfynske Skærgård. Det har sin store Interesse at erfare om Livet blandt Småbønder og Fiskere på de mange yndige Øer Syd for Fyn.

Denne Fiskerbefolknings Kår er det lærerigt at sammenligne med det barske Liv, Vestkystfiskerne måtte føre. Herom belæres man i Ussings to Bøger fra Vestkysten: „Det gamle Harboøre“ (1928) og „Klittens Folk“ (1940). Den sidstnævnte Bog skildrer Folkekulturen på den sandføgne Holmslands Klit bag Ringkøbing Fjord⁵).

Som man nu vil have set, er det en hel Række Værker (9) om forskellige danske Egenes gamle Kulturforhold, den flittige Lektor ved Sorø Akademi nåede at få udgivet. Disse nyttige og fængslende Bøger har betydelig national Værdi, og de er et Led i Bestræbelsen på at få udarbejdet Skildringer af alle danske Egenes Folkekultur. Ussings Bøger er hver især udarbejdede med Omhu i Detaillen og efterlignelsesværdig Interesse for alt vedrørende Folkesproget.

Medens Almuekultur ofte anses som en mekanisk Overlevering af fjerne Tiders Kultur, havde Dr. Ussing et åbent Øje for, at gammel Tro og Skik ikke vilde kunne holde sig og forny sig, uden at psykologiske Årsager var til Stede, og han opstiller „Ligevægtstanken“ som den ledende Logik i et Bondes liv. Dette Synspunkt er særlig fremhævet i hans Bog: „Aarets og Livets Højtider“ (1925). — Ved at beskæftige sig meget med de mange Oplysninger, der nu forefindes trykt og utrykt om det gammeldags Folkeliv og om de tidligere Slægtleds Tankeverden, erfares det ofte, at meget indtil vore Dage kendt og brugt indenfor Dagligliv og Sædvaner kan have Århundreders Hævd. Samtidig lærer man et og andet om de økonomiske Forhold, de gamle Slægter måtte leve og virke under. De ydre Forhold øvede naturligvis stor Indflydelse på Dagligdagens Levevilkår. En Befolkning, der måtte friste Tilværelsen under hårde Naturomgivelser, måtte

i særlig Grad tilpasse sig efter de naturgivne Omstændigheder. *Tilpasningsloven*, der er et teoretisk Udgangspunkt for Forståelsen af og Vurderingen af mange Folkeslags Levevilkår, er meget praktisk at have i Tankerne, når man skal give en etnologisk eller sociologisk Fremstilling af en Folkeklasses eller et Lands kulturelle Stade. Ser man f. Eks. på Vestkystbefolkningens, navnlig Fiskernes Levesæt, erfares det snart, at her har Indbyggernes Tilpasningsevne i udpræget Grad gjort sig gældende. Af Henrik Ussings ovenfor nævnte to Bøger fra Vestkysten lærer man, at de civilisatoriske Goder her har haft vanskeligt ved at nå frem til fuld Udfoldelse. Først langt ned mod vor Tid har de afsides boende Kystfolk fået helt Lod og Del i sådanne ydre Forhold, der gør Dagliglivet lettere at leve.

Herude langs Kysten var Kampen for Tilværelsen bitterlig hård. Jordbruget var til nær op mod Nutiden præget af århundredgamle Dyrkningsformer. Fordelingen af Agermarken grundede sig på en primitiv Sædvaneret. Det gammeldags Fiskeri var præget af ældgammel Erfaring, der igen byggede på megen Intelligens og Snilde.

De gamle Folkelivsskildringer af H. F. Feilberg, Henrik Ussing, Anders Uhrskov m. fl. belærer os om et gammelt Almueliv, hvis Oprindelse fortaber sig i Oldtiden, men hvis Dage nu snart er talte, idet den moderne Teknik har overflødiggjort det meste af den gamle Tids Måde at arbejde på og leve under. Men ikke alene den materielle Kultur fra de gamle Landsbytider hører nu Historien til, også det meste af det fortidige uskrevne Åndsliv (Sagn, Viser, Eventyr, Ordspog, Byremser o. s. v.) såvel som de dermed forbundne Trosforestillinger hører ligeledes en svunden Tid til. Den

moderne Oplysning, udbredt i alle Befolkningsskasser, har jaget Overtroens Fantasifostre på Flugt. Omkring ved 1830, et halvt Årundrede efter Landsbyernes Udskiftning fra Jordfællesskabet, begyndte der at gå Skred i de gamle Forestillinger. Bonden (og Fiskeren) var nu revet ud af sit Oldtidsleje, både materielt og åndeligt. Han var blevet tvunget til at tage Beslutninger og bære Ansvar i langt højere Grad end før. Dertil kom så Landbrugskrisen 1818—28. Det var andet Slægtled — efter Udskiftningen og Stavnsbåndets Løsning (1788) — denne Prøvelse kom over, men den blev bestået, og herefter var det nævnte Slægtleds Folk modne Mænd på en anden og betydningsfuldere Måde end Bønder før havde været det. Tænksomheden var begyndt at bore i deres Sind. Da Oplysningen og Eftertanken havde undergravet Fædrenes Tro på de Magter, der kun stillede helt ydre Krav, og Sindet i Stedet begyndte at fordybe sig i sig selv, først da fik Kristendommen i den Form, som man nu kender den i særlig vakte Egne, en Mulighed. Det var de gudelige Forsamlings Virksomhed i 1830erne og senere, der øvede stor Indflydelse på Bondens og Fiskerens religiøse Liv og Opfattelse, så meget gammelt nu blev fejlet ud. Da den folkelige-religiøse Vækkelse i Grundtvig fik sin store Salmedigter, begyndte de tre største Årsfester: Jul, Påske og Pinse at blive, som man fra Kirkens Side helst ønskede dem. Da Vækkelsen gennem Grundtvigs Disciple fik større og større Tilslutning, ikke mindst ved Folkehøjskolens epokegørende Indsats, gik det mere og mere ud over den gamle Folketro.

Når man endnu hist og her iliveholder Skikke, der har Oldtidsforestillinger til Forudsætning (f. Eks. Blusbrænden, ride Sommer i By, Skyde Nyttår ind), sker dette ikke, fordi

man tror på noget i Forbindelse med disse Skikkes Udøvelse, men fordi det nu sådan altid har været Skik og Brug.

Ved et Studium af vor righoldige Folkeoverlevering lærer man meget om tidligere Tiders kulturelle og religiøse Forhold, hvorom det nu på mangfoldige Områder er let at erholde Oplysninger, bl. a. gennem Henrik Ussings Folkelivsværker, der har givet Anledning til de foran meddelte Betragtninger.

Det varede mange År efter Disputatsen fra 1910, før Dr. Ussing fik Lejlighed til igen at beskæftige sig med Digtninge fra Oldtid og Middelalder. Det skete først med Bogen: „Sagnene om Thyre Danebod“ (1928), hvor han i en vel afrundet Fremtilling giver en Tolkning af Sagnene om den berømte Dronning og hendes Ægtefælle Gorm den Gamle. Det er selvsagt ikke mindst Sagnet om Dannevirkes Rejsning, Ussing dvæler ved. Han påviser, at historiske Sagns Værdi som Kilde ikke altid behøver at være lig Nul. Trods det vanskelige Emne, Ussing behandler i sin Bog, er den alligevel let tilgængelig, skrevet i et ualmindeligt smukt dansk Sprog. Det er her lykkedes at give en Prøve på, hvorledes en Sagnundersøgelse bør foretages af en Folkemindeforsker i Svend Grundtvigs og Axel Olriks Fædreland⁶).

Som et Supplement til „Sagnene om Thyre Danebod“ kan læses Ussings Afhandling: „Sagnene om Harald Blaatand“, der fremkom i Festskriftet til Finnur Jónsson (1928). I denne Forbindelse kan også nævnes, at Ussing i Aarvog for Historisk Samfund for Sorø Amt 1940, 3—32, har fået offentliggjort en værdifuld Afhandling om Sakse og Midtsjælland.

Herfra og til Bogen: „Folkets Danmark i Tro og Sagn“ (1941) er ikke langt. I dette Arbejde har Ussing givet en populær Redegørelse for den righoldige danske Sagndigtning og de dermed forbundne Trosforestillinger. Han viser heri, hvorledes der foruden det Virkelighedens Danmark, som skildres af Geologien, Geografien og Historien, også findes et Fantasiens og Folketroens Danmark, der er langt ældre end Videnskabens, og som er skabt af Folkesindet ud fra Hvermands egen Synskreds og Forestillinger. Det er dette Danmark, vi finder i Folkesagn og Folkeviser, i Overtro og Eventyr, og selv om Sagnets Danmark i vor Tid er trængt tilbage af Videnskab og Oplysning, har det dog bevaret sin Stemning og sin dybe Interesse, fordi disse gamle Forklaringer og Forestillinger er et inderligt Udtryk for dansk Sind gennem de vekslende Tider. For dette „Folkets Danmark“ i Sagnets og Folkevisens Udstyr gør Henrik Ussing indtrængende og overbevisende Rede i den ovennævnte Bog, der udkom i „Studerterforeningens danske Bibliotek“, Anden Serie II, og det tør siges, at Ussings Værk hører til de smukkeste i hele den Samling Skrifter, som Studenterforeningen udgav⁷). „Folkets Danmark i Tro og Sagn“ er, som alle Ussings øvrige Arbejder, præget af stilistiske Fortrin. Hans fortrinlige Evner til at skrive klart og folkeligt forårsagede, at han blev Medarbejder ved flere større Bogforetagender. Således var han Forfatter til fire Afsnit i Værket: „Danmark i Fest og Glæde“ I-II (1935—36), redigeret af Julius Clausen og Torben Krogh. Tilsammen giver Ussings Bidrag til Festen og Glæden en letskreven Oversigt over de Måder, hvorpå man i Tidernes Løb har holdt sig glad eller højtidsstemt ved Årsfesterne, Livshøjtiderne og Lavsgilderne. Fremhæves

kan af disse populære Afhandlinger, hvad Ussing i det ovennævnte Værks Bind II har skrevet om bornholmske Gildetlav⁸).

I Samlingsværket „Alverdens Viden“ I—VIII (1940—41), redigeret af Jens Byskov, Alfred Bindselev og Th. Døssing, har Ussing i en Afhandling: „Vor Gude- og Sagnverden“ trukket en mytologisk Linje fra vort Folks ældste Tider ned til Almuens Trosforestillinger i det 19. Århundrede. I Festskrifterne til H. F. Feilberg 1911 og Evald Tang Kristensen 1917 har Ussing leveret Bidrag henholdsvis om Korskilde og Hovsted samt om Ordsprog og Mundheld.

Han har desuden udført Arbejder på Dialektoptegnelse og Stednavneforskningens Område. Her kan særlig fremhæves den metodisk interessante Undersøgelse om Lydlove og Stednavne i Danske Studier 1917. I populær Form er hans Afhandling om Stednavne i Sorø Amt, i Aar bog for Historisk Samfund for Sorø Amt 1915, hvori ligeledes fremkom hans Bidrag om Optegnelse af Folkemål og Folkeminder. I Tilslutning hertil kan nævnes Ussings Oversigt vedrørende Folkemindeoptegnelser og Folkemindeundersøgelser i Haand bog i Hjemstavnsforskning og Hjemstavnskultur (1939), redigeret af Regnar Knudsen.

Henrik Ussing var Ud giver af St. St. Blichers Samlede Skrifter I—IV, og i Forbindelse hermed kan det nævnes, at han i Danske Studier 1904, 1912 og 1927 har skrevet Undersøgelser vedrørende Blichers Sprog.

I Aar bog for Historisk Samfund for Sorø Amt 1927 findes hans lærerige Afhandling om Sorøegnens Kulturfysiognomi⁹), og i Dansk Udsyn 1930 er fremkommet hans folke-

psykologiske Skildring af Befolkningen mellem Horsens og Haderslev Fjorde.

Henrik Ussing besad poetiske Evner. Vi véd, at han har skrevet en historisk Roman („Ingvor Holt“), og ikke så sjældent digtede han en god sang. Det forbavsede derfor ikke, at han ved Stavnsbåndsjubilæet 1938 fik præmieret sit Konkurrenceskuespil „Paa Trolleborg“, hvis Handling finder Sted på Brahe-Trolleborg.

Dr. Henrik Ussing var i det hele en alsidig begavet Personlighed, han var en hjælpsom Natur og meget trofast af Sind. Havde man blot én Gang vist ham en Venlighed, f. Eks. ved at skrive en forstående Anmeldelse af en af hans Bøger, glemte han det ikke, og kunde han gøre Gengæld, var det ham en Glæde. Han var en stærkt nationalsindet Mand, og i sit Forfatterskab søgte han at henlede Opmærksomheden på vore nationale Værdier.

Henrik Ussing døde i Sorø 3. Maj 1946, 69 År gammel¹¹).

NOTER:

- 1) Se Hans Ellekilde: Foreningen Danmarks Folkeminder igennem 25 Aar (1933), 30, 34—38.
- 2) Henrik Ussing var Medlem af Stednavneudvalget fra dets Oprettelse i 1910. Jfr. Gunnar Knudsen: Stednavneudvalget gennem 25 Aar (1935).
- 3) Om Ussings Bøger fra Barndomsegnen ved Fredericia, se nærmere min Bog: Sydøstjyllands Historikere (1950), 67—70.
- 4) Om dette Værk se nærmere i min Bog: Fra Als (1951), 91—96.
- 5) Det gamle Harboøre indeholder Optegnelser af Karen Thuborg (1849—1932). Klittens Folk er udarbejdet på Grundlag af Optegnelser af P. Pedersen, Bjerregaard (1870—1954). Som Supplement hertil tjener P. Pedersen (Bjerregaards) Bog: Klittens Historie (1950). Jfr. Ringkøbing Amts Dagblad 10/10 1946.
- 6) Jfr. Hejmdal 22/6 1928. Politiken 13/4 1929.
- 7) Jfr. N. P. Jensen i Fyns Venstreblad 1/6 1941.
- 8) Jfr. min Bog: Oldermænd og Bystævne (1945), 68—73.
- 9) Jfr. Sorø Årbog 1916 med Ussings Stykke om Kilderne i Store Bøgeskov. Han var iøvrigt Medstifter af Sorø Amts historiske Samfund 1912 og af samme Amts Museum.
- 10) Ussing var i 1924 radikal Kandidat for Sorøkredsen til Folketinget uden at opnå Valg.
- 11) Jfr. Fyns Venstreblad 7/5 1946 (Aug. F. S.). H. Grüner-Nielsen har i Dansk biografisk Haandleksikon (ved Svend Dahl og Poul Engelstoft) III (1926), 637—38, skrevet Ussings Biografi. Ligeså, men mere udførligt, i Biografisk Leksikon XXIV (1943), 575—78, med Henvisninger til Litteratur om Ussing, bl. a. til Fredericia Dagblad 20/7 1937. Skal være 20/7 1939.